

Uppgifter om medborgarinitiativet

Medborgarinitiativets titel

Initiativ till reglering om försvarsupphandlingar

Datering av initiativet

22.10.2024

Initiativets form

Förslag om att lagberedning ska inledas

Innehållet i initiativet

Vi föreslår att riksdagen förutsätter att statsrådet inleder lagberedning för att reglera försvarsupphandlingar och så snart som möjligt lämnar en proposition om detta till riksdagen. I initiativet föreslås det att man vid försvarsupphandlingar beaktar de internationella människorättskonventionerna och uppnåendet av målen för internationell humanitär rätt samt andra utrikes- och säkerhetspolitiska omständigheter. Dessutom ska det i lagen skrivas in att god praxis ska iakttas vid tillsynen.

Motivering

Nuläget

Bestämmelser om finska statens vapenupphandlingar finns i lagen om offentlig försvars- och säkerhetsupphandling (1531/2011) [1]. Med stöd av lagen görs upphandlingar för försvaret genom ett anbudsförfarande där man i första hand beaktar prestationsförmågan, priset och försörjningsberedskapen. Däremot finns det ingen skyldighet att beakta människorättsituationen i upphandlingslandet eller upphandlingslandets utrikes- och säkerhetspolitiska frågor i vidare bemärkelse.

Förfarandet avviker från exporten av försvarsmateriel, som i Finland regleras genom såväl nationella lagar som internationella avtal. Finland har undertecknat Förenta nationernas vapenhandelsfördrag (FördrS 33/2014) [2], vars syfte är att förhindra vapenexport till stater där det finns en överhängande risk för att vapnen används för att begå folkmord, för brott mot de mänskliga rättigheterna, för krigsbrott eller mot civila. Finlands vapenexport regleras också av Europeiska unionens råds gemensamma ståndpunkt 2008/944/Gusp [3] och lagen om export av försvarsmateriel (282/2012) [4].

Enligt lagen om export av försvarsmateriel fattas beslut om betydande vapenexporttillstånd av statsrådets allmänna sammanträde och i övrigt av försvarsministeriet. Försvarsministeriet ska dock vid behov genom en förfrågan hos utrikesministeriet särskilt utreda de utrikes- och säkerhetspolitiska konsekvenserna. Utrikesministeriet har också representanter i den

arbetsgrupp för export av försvarsmateriel som tillsätts av försvarsministeriet. På utrikesministeriets webbplats [5] anges hur man ska beakta situationen i det mottagande landet, särskilt i fråga om de mänskliga rättigheterna.

Motivering

Försörjningsberedskapen är en central fråga vid upphandling av försvars- och säkerhetsmateriel. Med militär försörjningsberedskap avses förutom prestationsförmåga och kostnadseffektivitet också förmåga att underhålla och skaffa materiel även under undantagsförhållanden [6]. Finlands försvar planeras för flera årtionden framåt.

Tillgodosedandet av de mänskliga rättigheterna [7] och den humanitära rätten [8] i det land som säljer försvarsmateriel till Finland har en betydande inverkan på Finlands försörjningsberedskap. Finland har genomfört omfattande upphandlingar med Israel, som åtalas för folkmord vid FN:s internationella domstol (ICJ) [9] och som dömts för illegal ockupation av palestinska områden [10]. Tillgången till och funktionssäkerheten hos de vapensystem som anskaffats äventyras om det land från vilket Finland importerar vapen bryter mot internationell rätt och blir föremål för sanktioner.

Internationella sanktioner, såsom förbud mot export och import av vapen, är ett centralt sätt att påverka en annan stat [11]. Europeiska unionen har bland annat infört förbud mot import av försvarsmateriel för länder som bryter mot internationell humanitär rätt [12]. Exempelvis har EU infört ett vapenembargo mot Ryssland efter landets angrepp på Ukraina [12], och redan 2002 röstade Europaparlamentet för ett vapenembargo mot Israel och Palestina [13]. Finland försätts i en osäker situation när det vid upphandlingen av säkerhets- och försvarsmateriel inte görs någon bedömning av konsekvenserna för de mänskliga rättigheterna och efterlevnaden av internationell humanitär rätt.

Ett land som köper vapen blir beroende av det land som levererar dem. När högteknologisk krigsmateriel en gång har köpts av en viss tillverkare är det lönsamt, och ibland nästan nödvändigt, att även i fortsättningen samarbeta med samma tillverkare. Det faktum att Finland i fortsättningen behöver stöd av samma företag för att uppdatera och underhålla produkterna begränsar i praktiken Finlands möjligheter att införa sanktioner mot landet i fråga. Dessutom kan ett krigförande land ha svårt att leverera de produkter som det utlovat eller så kan det välja att själv använda dem [14].

Vapenexporten regleras för att ett land som exporterar säkerhets- och försvarsmateriel inte ska bidra till att förlänga konflikter och kränka de mänskliga rättigheterna i det land som tar emot försvarsutrustning. Av samma anledning ter det sig problematiskt att man importerar vapen från ett land som gjort sig skyldigt till krigsförbrytelser och i vidare bemärkelse till brott mot människorättskonventionerna. Många företag inom vapenindustrin har kopplingar till

staten, eftersom staten ofta hör till de största kunderna för dessa bolag [15]. Om det land som säljer vapen är i krig eller deltar i utdragna konflikter bidrar vapenanskaffningen i värsta fall ekonomiskt till att situationen kan fortsätta. Många företag som tillverkar vapen samarbetar också med väpnade styrkor för att testa vapnen i genuina konfliktsituationer [16]. Till exempel förbättras den israeliska vapenindustrins konkurrenskraft av att Israel har kunnat testa sin utrustning i palestinska områden. Kriget i Gaza ökar efterfrågan på den israeliska vapenindustrins produkter [17,18].

När det gäller bedömningen av konsekvenserna för de mänskliga rättigheterna och efterlevnaden av humanitär rätt bör det i lagen skrivas in ett krav på att god praxis ska iakttas när denna bedömning görs vid import av försvars- och säkerhetsmateriel. God praxis innebär att det finns anvisningar för vem som ska göra bedömningen och vilka källor bedömningen ska grunda sig på. Sådana är bland annat resolutioner från Internationella domstolen, Internationella brottmålsdomstolen, FN:s generalförsamling, FN:s säkerhetsråd och FN:s råd för mänskliga rättigheter samt yttranden från FN:s oberoende experter. Genom god praxis säkerställs att enskilda ministrar inte åläggs att fatta viktiga beslut i en snabbt föränderlig och svårförutsägbar global omvärld.

Finlandsbilden och vår ställning i det internationella samfundet påverkas av vem vi är beredda att driva vapenhandel med. Finland har profilerat sig som ett land som målmedvetet försvarar och utvecklar folkrätten och som främjar demokrati och mänskliga rättigheter. Som ett litet land som är beroende av samarbete ligger det i Finlands intresse att den regelbaserade världsordningen bevaras [19].

Finland var ett av de sju initiativtagande länderna till Förenta nationernas vapenhandelsfördrag (FördrS 33/2014) och bland de första att underteckna fördraget. Av en rapport som utrikesministeriet finansierat om vapenhandelsfördraget [20] framgår det att det trots befintlig reglering finns brister också i de nordiska ländernas vapenexport som tillåter att vapen exporteras till konfliktdrabbade områden. Enligt rapporten är det därför viktigt att följa den internationella och regionala utvecklingen, utföra en kontinuerlig riskbedömning och regelbundet uppdatera lagstiftningen och bestämmelserna om vapenkontroll.

Eftersom vapenhandeln både i fråga om export och import är förknippad med människorättsfrågor är det motiverat att konsekvensbedömningen också vid upphandling av försvarsmateriel utvidgas till att gälla konsekvenserna för de mänskliga rättigheterna och efterlevnaden av humanitär rätt.

Länkar till andra webbplatser

- [\[1\] Lag om offentlig försvars- och säkerhetsupphandling](#)
- [\[2\] Statsrådets förordning om provisorisk tillämpning av vapenhandelsfördraget \(FördrS 33/2014\)](#)
- [\[3\] Rådets gemensamma ståndpunkt \(2008/944/Gusp\)](#)
- [\[4\] Lag om export av försvarsmateriel](#)
- [\[5\] Kuinka puolustustarvikkeiden vientiluvista päätetään](#)
- [\[6\] Definition av försörjningsberedskap](#)
- [\[7\] Ihmisoikeuksien määritelmä](#)
- [\[8\] Röda Korset: Humanitär rätt](#)
- [\[9\] ICJ: South Africa v. Israel](#)
- [\[10\] Yle: YK:n kansainvälinen tuomioistuin linjasi: Israelin jatkuva läsnäolo...](#)
- [\[11\] Utrikesministeriet: Vad är de internationella sanktionerna](#)
- [\[12\] EU Sanctions Map](#)
- [\[13\] European parliament resolution P5_TA\(2002\)0173, 10.4.2002](#)
- [\[14\] Iltalehti: Suomen mahtia ei pitäisi sisällyttää erikoisia riskejä...](#)
- [\[15\] HS: Lisää aseita Euroopalle](#)
- [\[16\] U.S. Department of State: U.S. Arms Sales and Defense Trade](#)
- [\[17\] +972 Magazine: Gaza war offers the ultimate marketing tool for Israeli arms companies](#)
- [\[18\] Yle: Suomi ostaa hirveästi aseita maalta, joka säikkyi Venäjää itsekkäistä syistä...](#)
- [\[19\] Statsrådets utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelse](#)

- [\[20\] Nordic Arms Transfer Controls and the Arms Trade Treaty: Strengths and Challenges](#)

Ansvarspersoner

Pilvi Takala

Jenna Jauhiainen

Mikko Korhonen

Antti Ahonen

Terhi Raikas